

КРАТЪК ОБЗОР КЪМ УНИИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА И СРЪБСКАТА ДЪРЖАВА С РИМОКАТОЛИЧЕСКАТА ЦЪРКВА (1204-1219)

Екатерина Ангелова

От началото на XIII в. папството, което се намирало във възход, следяло с особен интерес събитията на Балканите. България и Сърбия затвърдили своето господство върху по-голяма част от територията на полуострова за сметка на отслабващата византийска империя. Обстановката породила надежди у папството за приобщаване на двете славянски държави в лоното на католическата църква. Тези надежди се подсилват и от обстоятелството, че и двете държави се нуждаели от международно признание, което в даден момент Византия отказала. Папската власт била в ръцете на новият папа Инокентий III (Джовани Лотарио конт дьо Сени – 1160 – 1216)¹, който става папа на 38-годишна възраст, като така осъществява голяма част от принципите на папската теокрация подети от Григорий VII (1073 – 1085) за мястото и ролята на папската институция. Този папа издава „Dictatus Papae”, чиято цел е да наложи върховенството на папата над светските владетели, както в религиозното, така и в политическо отношение. Като особено важни с оглед на настоящага тема са разпорежданията, че само главата на римокатолическата църква има правото да коронясва и да детронира владетели, както и, че светските владетели нямат право да упражняват контрол над епископите. Другата основна цел на Григорий VII (1073 – 1085) била да прекрати схизмата, като установи върховенството на Рим над Константинополската патриаршия.² Именно Инокентий III (1198-1216) успява да реализира част от тези цели. За първи път по време на неговия понтификат папата е наречен викарий на Господа (vicarius Domini), което значи Божий наместник на Земята.³ Тези успехи стават възможни именно заради качествата на Инокентий III, който бил енергичен, целенасочен, неуморен работохолик, едновременно прагматичен и визионер.⁴ Именно тези политически принципи на главата на римокатолическата църква са причината Инокентий III да започне интензивна кореспонденция с владетеля на наскоро възстановената българска държава и по този начин да разпространи папското влияние над Балканския полуостров. Писмо на папа Инокентий III до българския цар Калоян поставя началото на седемгодишна кореспонденция между тях и по този начин предоставя нови полета за изява на българската външна политика.⁵ Цялата кореспонденция между тях съдържа 27 писма,

¹ Данчева-Василева, А. България и Латинската империя (1204-1261). София, 1985, 40.

² Гюзелев, В. Папството и българите през средновековието. София, 2009, 46-48.

³ Гюзелев, В. Папството и българите през средновековието. София, 2009, 53; Ullmann, W. A short history of the Papacy in the Middle Ages. London, 2003, 145.

⁴ Ullmann, W. A short history of the Papacy in the Middle Ages. London, 2003, 135.

⁵ В по-старата литература по темата съществува и алтернативната хипотеза, че инициативата за преговорите принадлежи на Калоян. Тази хипотеза е лансирана от Марин Дринов. Той я аргументира като отбелязва, че в едно от писмата си Калоян споменава, че още братята му са имали намерение да осъществят контакт с папата, но не са успяли, а и самият Калоян още от 1197 г. планирал да изпрати писмо до Инокентий III, но не е успял поради лошите пътища и многото си врагове (Дринов, М. Исторически преглед на българската църква от самото ѝ начало до днес. Виена, 1869, 71). Тази хипотеза изглежда

16 от които са писма на папата адресирани до: цар Калоян – 8 писма, до архиепископ Василий – 6 писма, до Белота – 1 писмо и Анастасий, митрополит на Велбъжд – 1 писмо. Българите изпращат до папата 11 писма, 5 от които са на цар Калоян, 4 на архиепископ Василий, като писмо номер 8 се състои от 2 части или по-точно от 2 писма, съединени в едно в регистрите, на Калоян и на Василий, едно е на Белота и едно е написано от група български митрополити и епископи. Има и още три писма, които са загубени или не са внесени в регистрите. Българските писма, които са изпратени в Рим са на латински език, като само първото писмо на Цар Калоян е написано на български, след това е преведено на гръцки и най – накрая на латински език.⁶ Папа Инокентий III е един от най-големите и значими религиозни и политически дейци през Средновековието и умело води своята дипломатическа дейност като резултатът от нея е доминация на папската институция както над църквите, така и над европейските държави. От писмото на Инокентий III си личи главната му цел, а именно разширяването на влиянието на Римската църква. Писмото е изпратено между декември 1199 и 22 февруари 1200 г. и е адресирано до ”Благородния мъж Йоаниций” (Nobili viro Johannitio)⁷ като по този начин папата ловко избягва да се ангажира с признаването на висша титла на българския държавник. Рим внимателно следял действията на първите Асеневци и възстановяването на българската държава, а остановяването на контакт с Калоян било преценено като удачна възможност за привличането на България под юрисдикцията на Папската курия. В писмото на папата, Инокентий III споменава военните победи на Йоаница, които уж били улеснени от лоялността му към Римокатолическата църква: „Господ видя смирението и предаността, които знаехме, че изпитваш към Римската църква, които не само силно те защитаваха в смута и опасностите на войните, но по чудотворен и милостив начин помогнаха царството ти да се разшири.” Според Александру Маджару, това предполага, че Калоян е бил благоприятно настроен към Римската църква за известно време. Какво означава това на практика остава неизвестно, но няма обръщане към католицизма преди декларацията на Търновския архиепископ на за обединение с Римската църква от септември 1203 г. Разбира се напълно възможно е по време на Третия кръстоносен поход Петър и Асен да са мислили да се свържат с Рим. Ако Петър е бил признат за император от Фридрих I, той би могъл да получи короната само с благословията на папа Климент III (1187–1191). Дватама лидери на влашко-българската империя обаче са

малко вероятна, защото приписването на инициативата за преговорите на българския цар много трудно би се вписала в контекста на папската активност и целенасочен стремеж за разширяване на влиянието на римокатолическата църква в Европа. България далеч не е единствената държава, чийто монарх получава кралска корона от папа Инокентий III (Ullmann, W. A short history of the Papacy in the Middle Ages. London, 2003, 148). Освен това оправданието на Калоян, че не изпратил писмо до папата поради лошото състояние на пътищата и наличието на много врагове не изглежда правдоподобно, защото според неписаните правила на античната и средновековната дипломатия пратениците се ползват с имунитет и никой няма право да им навреди. Това правило придобива още по-голямо значение в християнски контекст. Много по-вероятно е Калоян да споменава, че и той, и братята му са имали намерение да осъществят контакт със Светия престол, за да може по този начин да покаже интереса си към преговори с папата и по този начин да го направи по-отстъпчив и благосклонен.

⁶ Божилов, И. Преписка на българите с папа Инокентий III. – В: Държава и църква през XIII век. София 1999, 110.

⁷ ЛИБИ III. София, 1965, 308.

нямали възможност да установят контакт както с този папа, така и с неговия наследник Целестин III (1191-1198). Посредник на такъв контакт е можел да бъде само унгарския крал Бела III, който обаче до голяма степен е бил враждебен спрямо влашките владетели.⁸ Въпреки, че в отговора на това писмо Калоян пише, че има желание да влезе във връзка с папата още през 1197 г., инициативата за започване на продължителните разговори между Търново и Рим трябва да се припише на папа Инокентий III. Тази инициатива хармонира с упражняваната от него политика за присъединяване на южнославянските държави към Рим чрез уния, а тогава славянските държави се противопоставят на хегемонистичните претенции на Константинополската патриаршия в период на дълбока криза във Византийската империя.⁹

Дипломатическите отношения между Рим и България стават по-интензивни след отговора на цар Калоян с писмо от ноември 1202 г., „защото мнозина идват в земята му да го излъжат, ние обаче знаем да се предпазваме добре от всички“¹⁰. Тази фраза показва, че Калоян в никакъв случай няма да жертва интересите си в името на една празна благословия. За да разсее недоверието на папата за закъснелия отговор Калоян представя идването на папския пратеник като радостно събитие, вдъхновено от самия Бог. Още с него той заявява исканията си за „корона и достойнство, според както са ги имали нашите стари императори. Както намираме записано в нашите книги, един е бил Петър, втори - Самуил и други, които са ги предхождали по царуване.“¹¹ В писмата си до папата Калоян нееднократно говори за Симеон, Петър и Самуил като по този начин отстоява правата си върху царския престол, тъй като той е законен наследник на старите царе, и че именно тяхната титла е призната от Рим.

В следващото си писмо до папа Инокентий III цар Калоян продължава с неговите дипломатически ходове. В писмото българският владетел залага и на съществуващите остри разногласия между Византия и Рим с цел да направи папата по-благосклонен. Той не изпуска и най-малката възможност да окаже, макар и деликатно натиск върху римския първосвещеник. В писмото Калоян съобщава, че получава примамливи предложения от византийците да бъде коронясан: „Ела при нас, ще те коронясаме за цар и ще ти поставим патриарх, защото царство без патриарх не бива.“¹², като с това още веднъж се доказва гъвкавостта и ловкостта на българският владетел да борави с точните думи, но и лавирането между двете главни политически сили.

В края на 1203 г. Калоян изпраща до Инокентий III документ със златен печат – така нареченият Златопечатник (була). Този документ е тържествена клетва на българския цар за преминаването на българската държава и църква под върховенството на Рим, последвана от клетва образец на търновския архиепископ Василий за вярност към апостолическия престол: „А пък моето царство подписва своя златопечатник в

⁸ Madgearu, A. The Asanids: the political and military history of the second Bulgarian Empire (1185–1280). Leiden, 2017, 120-121.

⁹ Гюзелев, В. Папството и българите през средновековието. София, 2009, 139.

¹⁰ ЛИБИ III. София, 1965, 311.

¹¹ ЛИБИ III. София, 1965, 310.

¹² ЛИБИ III. София, 1965, 319.

потвърждение на това, че никога не ще отстъпи от Римската църква и от апостолистическия престол, от княза на апостолите Петър”¹³.

По-късно с писмата от 25 февруари 1204 г. папа Инокентий III коронува Калоян за цар на българи и власи, а търновския архиепископ поставя за примас на цяла България и Влахия, изпращайки му привилегиум¹⁴, като в писмото е дадено да се разбере, че „примас и патриарх, макар имената да са им различни, значат почти едно и също, понеже примасите и патриарсите по сан са едно и също”¹⁵, а насетне остава само съдържанието на писмата да се превърне в юридически акт. Палиум е даден също по тяхно искане на архиепископите Анастасий Велбъждски и Сава Преславски.¹⁶ Инокентий III изпраща също и писмо образец за предаване на палиум на архиепископ или епископ.¹⁷ През есента на 1204 г. е изпратен за България папски пратеник – кардинал Лъв, който трябва в столицата Търново да извърши формалния обред около коронясването на българския владетел, а заедно с това и да се даде на търновския архиепископ палиума и другите отличителни знаци. Според Борис Флоря всички български епархии са получили йерархична зависимост на Българската църква от Рим, която била придружена с редовното даване на палиум на новоназначените митрополити и епископи.¹⁸

На 15 октомври 1204 г. кардинал Лъв пристига в Търново, а от писмото на архиепископ Василий до папа Инокентий III се дава сведение за случилото се в началото на ноември 1204 г. „И по разпоредба на ваша светост той ме помаза с миро (кардинал Лъв) като ме посвети и благослови за патриарх на седмия ден от месец ноември, сиреч на празника на апостол Иаков, раб Господен. На осмия ден от същия месец, сиреч на празника на Св. Михаил, той короняса и благослови цар Калоян, господар на всички българи и власи, и постави на главата му царска корона и връчи в ръцете му скиптър”¹⁹. Първоначално Калояновото подчинения на папата било само номинално, а в последствие изцяло изчезнало. Калоян се противопоставил още на първите опити за папска намеса в управлението на българската държава и църква.²⁰ Според византийската идеология, която той зачитал, Калоян можел да бъде помазан за император само от патриарха на църквата в собствената си държава и при никакви обстоятелства от византийския архиепископ на Охрид или от епископ под негова юрисдикция. Калоян също бил достатъчно мъдър, за да запази автокефалната Охридска архиепископия независима от Рим, за да запази връзка с византийската църква.²¹

¹³ ЛИБИ III. София, 1965, 335.

¹⁴ Данчева – Василева, А. България и Латинската империя (1204 – 1261). София, 1985, 48.

¹⁵ ЛИБИ III. София 1965, 327.

¹⁶ Дуйчев, Ив. Преписката на папа Инокентий III с българите. София, 1942, 49.

¹⁷ Дуйчев, Ив. Преписката на папа Инокентий III с българите. София, 1942, 52.

¹⁸ Флоря, Б. Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское Средневековье. Москва, 2007, 136.

¹⁹ ЛИБИ III. София 1965, 361.

²⁰ Fine, J. The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest. Michigan 1994, 56.

²¹ Madgearu, A. The Asanids: the political and military history of the second Bulgarian Empire (1185–1280). Leiden, 2017, 128-129.

Фактически българската държава от ноември 1204 г. е под върховенството на Римската църква, а тази позиция е узаконена със съответните актове. Българският владетел се титулува като *rex*, а българската църква има църковен и канонически първосвещенник *primas*. Вледствие на преговорите Калоян печели важна дипломатическа победа. Титлата *rex* той приема за цар, а *primas* за патриарх. Титлата *rex*, дадена на Калоян, не съответства на първоначалната му амбиция и той продължава да се подписва по-нататък в писмата си с „император“, което е и верният превод на традиционното вече българско „цар“.

Ставайки примас на Римската църква в България, архиепископ Василий продължава да назовава Калоян като император *Kaloiohannes dominus omnium Bulgarorum atque Vlachorum*. Стелиян Брезану отбеляза, че съдейки по кореспонденцията между Калоян и Инокентий III, промяната в титулатурата от такава, включваща власт само над българите към такава, включваща власт над територия, която подчертава единството на два компонента (*totius Bulgariae et Vlachiae*) се случва между септември 1203 г. и ноември 1204 г. Основната причина за тази промяна била конфронтацията със съседните сили, особено спорът с Унгария, както и с Латинската империя в Константинопол.²²

Интерес представляват отношенията между съседната на България Сърбия и Римокатолическата църква с оглед да се направи паралел как Рим действа спрямо сърбите в съпоставка с българските проблеми. Както вече беше споменато по-горе целта на Инокентий III била да разшири папското влияние над Балканския полуостров и съответно над Източната християнска църква. Разликата обаче била, че в Сърбия, политиката на Папството имала завоевателен характер и работела срещу интересите на сръбското население, като мисионерите, изпратени от Рим ограбвали богатствата на населението, експлоатирали го, а католическата пропаганда забавила развитието на сръбската култура и съответно утвърждаването на сръбската народност. Успехът на тази завоевателна политика на Рим се дължала на факта, че в Сърбия по това време бушували династически борби между синовете на Стефан Неман.²³ Унгарският крал искал да възстанови цялата територия, която е завладяна от баща му Бела III през 1183 г. и след това е дадена на Маргарет като зестра при брака ѝ с Исаак II Ангел. Унгарско-сръбските войски заемат областта между Белград, Браничево и Ниш, а Вукан взема последния град като награда за сътрудничеството си. Но скоро след това той е прокуден от брат си Стефан II, който се завърнал в Сърбия, вероятно с военната помощ на Калоян. Междувременно Стефан II се оженил за жена от двора на Калоян.²⁴

След 1204 г. настъпва ясно сближаване между южнославянските държави и Рим. Причините за това сближаване трябва да се търсят в трудните условия, в които се намирало развитието на българската и сръбската държавност в началото на XII - XIII век. Второто българско царство възниква в резултат на въстанието на населението на

²² Madgearu, A. *The Asanids: the political and military history of the second Bulgarian Empire (1185–1280)*. Leiden, 2017, 127-128.

²³ Николов, Й. Папската политика в Сърбия в края на XII и началото на XIII в. – В: *Годишник на Софийския университет. Философско – исторически факултет*. Кн. 3 – История – Т. 60. София 1967, 191.

²⁴ Madgearu, A. *The Asanids: the political and military history of the second Bulgarian Empire (1185–1280)*. Leiden, 2017, 124.

българските земи срещу византийската власт. Сръбската държава се е образувала въз основа на обединението на редица малки княжества, които преди това са били зависими от Византийската империя. До края на XII век. и в двете държави е призната независимостта им от Византия и те успешно разширяват своите позиции на Балканите за сметка на отслабваща империя. И в Сърбия и България обаче от политическа гледна точка, са новообразования, които нямат своето легитимно признато място в традиционната политическа структура на региона. Императорската титла на новите български владетели не била призната от нито една висша църковна или светска власт на християнския свят, а титлата „Велики Жупан“, носена от Стефан Неманя, който обединява сръбските земи, нямала съответствие с титлите, приети в Европа.²⁵

И двете държави, след като консолидират политическата си независимост, следва да изявят желание да имат независима църковна организация. В България, където след началото на въстанието е невъзможно да се поддържа зависимостта на българското духовенство от Охридския архиепископ, който се намирал на византийска територия и е назначен от византийския император, решението на проблема е намерено в това, че няколко епископа, попаднали под властта на бунтовниците, били поставили в столицата на Търново свещеника Василий като архиепископ, Василий става ръководител на независима архиепископия, чиято юрисдикция се разпростира върху цялата територия на възроденото българско царство. Това било неразрешен акт, приет без съгласието на Охрид, от който се отделят епископствата, които били част от Търновската архиепископия, и, разбира се, без санкцията на Константинопол или на някой от другите източни патриарси. В очите на съседните православни църкви архиепископ Василий е бил нелегален узурпатор. Причини за недоволство от положението им имаше и във владетелите на Сърбия. В подчинените им земи имало само една православна епископия с център в Раса, също подчинена на Охридската архиепископия. Малко вероятно било да се освободят законно от църковната зависимост от Константинополската патриаршия и затова възгледите на южнославянските владетели трябвало да се насочат към Рим. Сръбските владетели имали и друга важна причина за установяване на контакти с папския престол. До края на 80-те години на XII век, Стефан Неманя успява да подчини територията на Приморска Сърбия (става въпрос за сръбската територия по адриатическото крайбрежие бел. м.е.а) на своята власт и тогава възникнал въпросът за регулиране на отношенията между представителите на големите жупански власти и католическите епископства в градовете, подчинени на големия жупан на Адриатическото крайбрежие. Първоначално утвърждаването на властта на православните владетели на Рашка над територията на Приморие не останал без конфликти с местните католически институции. И така, братът на Стефан Немани, Мирослав, отстоявайки властта си над Захълмието, присвоил имуществото на убития от местното благородство архиепископ на Сплит, не допускал местни епископи в техните ведомства, не пускал папския легат Теобалд в своето княжество, за което бил отлъчен от

²⁵ Флоря, Б. Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское Средневековье. Москва, 2007, 126.

Църквата. Една от причините за конфликтите била, че католическото духовенство в Приморие подкрепяло местните владетели, с които традиционно се свързвали, в борбата им срещу разширяването на Рашка. Известно е например, че Барския архиепископ Григорий през 1189 г. избягал от немските войски с вдовицата на последния княз на Зета от местната династия на Михаил и никога не се върнал в своята епархия. В тези условия за сръбския владетел било важно курията да установи контакти с него. В същата 1189 г. е датирано писмо на папа Климент III до Стефан Неманя и неговите братя, в което папата предлага да даде добър пример и послушание, когато решава църковните дела на новия дубровнишки архиепископ Бернар. Явно е, че Стефан Неманя успява да установи приятелски отношения с курията. По-късно неговият син и наследник Стефан пише на папа Инокентий III, че възнамерява винаги да следва „Светата римска църква като добрата памет на баща ми“.²⁶ Има сведения, че Стефан Първовенчани, великият жупан на Рашка, е водил преговори с Римската курия. Сведения за това ни дава писмото на Инокентий III, изпратено през септември 1204 г. до легата му в България кардинал Лъв. В това писмо Инокентий припомня, че веднъж към него се е обърнал „благородният мъж великият жупан на Сърбия“ с молба да изпрати при него легат, който „би го накарал да се подчини на римската църква“ и би поставил царската корона върху главата му. Подобна коронация би означавала окончателното утвърждаване на суверенитета на сръбската държава и би осигурила общопризнато място сред държавите от християнския свят, което окончателно отслабената Византийска империя вече не могла да гарантира. За да постигне тази цел, жупана, очевидно, бил готов да приеме католицизма и да подтикне православните си поданици да го направят. Не случайно подобна стъпка е предшествана от разпадането на брака му с византийската принцеса. Попечителството над престола на св. Петър би позволило на сръбския владетел успешно да разрешава противоречиви въпроси в отношенията с съседите католици, по-специално с воинствено настроените бан на Далмация Ендре, който напада Захълмието и Рашка през 1198 г.²⁷ Заключение на това може да се каже, че както при Калоян, така и в Сърбия, едно бъдещо сближение с Рим би донесло на двете балкански държави окончателното утвърждаване на независимостта и на двете и би им осигурило почетно място сред държавите в християнския свят, както на Изток, така и на Запад.

Унгарската държава играела важна роля в амбициите на папа Инокентий III за прокарване на католицизма на Балканите, не само чрез средствата на мирна евангелизация, но и чрез дипломатия и въоръжена сила. Срещу своите балкански съседи, Унгарското кралство може да се представи като главен герой на католическата вяра и вследствие на това да се радва на одобрението на папството. Експанзията на Унгария и на Рим става неразривно свързана за повече от два века. Емерих (1196–1204) е първият унгарски владетел, помислил за завладяването на Сърбия. Той се намесва във

²⁶ Флоря, Б. Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское Средневековье. Москва, 2007, 126-127.

²⁷ Флоря, Б. Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское Средневековье. Москва, 2007, 128.

вътрешната борба на династията Неманя от името на Вукан, негово протеже, на когото Емерих помага в борбите за власт срещу брата на Вукан - Стефан. Унгарската интервенция няма осезаеми последствия, тъй като още през 1204 г. Стефан си възвръща престола с българска подкрепа, а по-късно (около 1217 г.) той дори получи кралска корона от папа Хонорий III. По този начин Сърбия запазва независимостта си от Унгария под властта на Неманичите, като трябва да остане нейн мощен съперник на юг чак до XIV в. Независимо от това Емерих добавя към титлите си „крал на Сърбия“, като до 1918 г. всички негови наследници го запазват.²⁸

Както в България, така и в Сърбия, Рим използва унгарското надмощие в Сърбия за да разпространите влиянието на Римската църква. За това свидетелстват две писма от 22 март 1203 г. В първото писмо папата заповядва на архиепископа на Калоча да замине за Сърбия, за да „доведе великия префект Вукан, прелати и благородници от тази страна на вяра и послушание към римската църква и да ги освободи от подчинение на константинополския патриарх“ и по същия начин пише на унгарския крал. Папата изпратил още едно писмо до Вукан, като го информирал да го изпрати на архиепископа на Калоча, за да може той да посредничи, така че Вукан да получи „духовно подчинение и подчинение на римската църква“ и по същия начин, както се казва, той пише на „архиепископи, епископи и благородници на Сърбия“. Ключова роля в сближаването на Вукан с Рим изиграва унгарският крал Емерих. За това свидетелстват две по-късни писма от папата до унгарският крал от 15 септември 1204 г. И в двете писма папа Инокентий III подчертава ролята на Емерих в присъединяването на Вукан към лоното на Римската църква и в писмата изрично се заявява, че Емерих му е предложил и че по негова воля „големият префект на Сърбия (Вукан) изразява дължимото и всеотдайно уважение към Апостолския престол и желанието да получи кралската корона от нас (папата), запазвайки вашата (Емерикска) върховна власт.“²⁹ Очевидно стремежите на Вукан, както и на Стефан били да получат кралската корона. Емерих, настоявал, че този акт по никакъв начин не трябвало да застрашава светските му права над Сърбия, а папата получил възможността Сърбия да бъде част от Римската църква. Че всичко не е минало по плана на Емерих показва фактът, че Вукан не е получил короната, а Сърбия не е станала част от римската църква. Не е ясно дали Вукан е пропуснал възможността да бъде коронясан, за да не се наложи да жертва православната вяра на баща си. Както се вижда от примера на българския владетел Калоян, короната пристигнала от папата по същото време, тъй като той се присъединил към римската църква в името на своя народ. Въз основа на това, което е известно, изводът е, че в Сърбия, Вукан не е провеждал политика, която би навредила по никакъв начин на православната църква.³⁰ Католическото влияние отбелязало известни успехи главно в западните провинции на Сърбия, а един от каналите по които вероятно е проникнало, според Йордан Николов е

²⁸ Engel, P. *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895–1526*. I.B. Tauris Publishers 2001, 88.

²⁹ Коматина, Ив. *Црква и држава у Српским земљама од XI до XIII века*. Белград 2016, 250-251.

³⁰ Коматина, Ив. *Црква и држава у Српским земљама од XI до XIII века*. Белград 2016, 251.

заселването на саксонските рудари на Балканския полуостров през XII- XIII в.³¹ Сръбската държава оказала силна съпротива на католическата пропаганда. Тя се опитвала да запази своята независимост, бит, култура и традиции. Въпреки силният натиск на римската курия католицизмът не успял да пусне здрави корени. За сърбите католическата църква била и останала чужда и враждебна.³²

Джон Файн казва, че през лятото на 1203 г. Калоян атакува Вуканова Сърбия, плочкосва Рашка и анексира Ниш, като там поставя български епископ.³³ Тези действия на българският владетел може да се смята, че са продиктувани по – скоро от амбицията на Калоян да завоюва територии за собственото си царство, а не толкова за да окаже помощ на Стефан Неманя II (1196-1228). Интерес представлява и писмо изпратено от папата до Калоян от 10 септември 1203 г. , с което Инокентий III призовава българският управляващ да сключи мирен договор с Вукан и по този начин да укрепи неговото положение – „Затова ние напомняме на твое благородие и те подканяме по-настойчиво да възстановиш мирните договори с любимия син – Вълко”³⁴. Това писмо навежда на предположението, че в раздорите между Вукан и брат му Стефан Неманя II (1196–1228), папата стоял на страната на Вукан³⁵. Писмо на папа Инокентий III до унгарския крал Емерих от 15 септември 1204 г. дава сведение, че цар Калоян е оказал помощ на законния сръбски владетел Стефан Неманя II да си възвърне престола и е провел военна кампания срещу Вукан и Унгарската корона: „ Ти пишеш обаче, че споменатият Йоаниций е завзел и държи земята, която твоят баща [Бела III] е дал зестра на сестра ти – гръцката императрица – и че като привлякъл на своя страна огромно множество езичници, опостошил жестоко земята на Сърбия , подчинена на твоята корона”.³⁶ Целта на оказаната военна помощ от страна на българския владетел била с користи цели, тъй като по този начин Калоян искал да възпре унгарското разширение върху северозападните българските земи.

Причината на сръбският жупан Стефан Неманя II да потърси сближение с папата и да сключи уния през 1217 г. била продиктувана от политически и икономически съображения³⁷, а не от религиозни, както постъпил и българският владетел Калоян. Крал Емерих бил против сключването на съюз между Сърбия и Рим, тъй като това означавало, че Унгария трябвало да преустанови амбициите си за присъединява на територии от Сръбската държава³⁸, аналогично и към България. Православната църква на Сърбия проявила пълна самостоятелност и именно затова сръбските управляващи успявали да лавират между Източното и Западното християнство. Получаването на

³¹ Николов, Й. Папската политика в Сърбия в края на XII и началото на XIII в. – В: Годишник на Софийския университет. Философско – исторически факултет. Кн. 3 – История – Т. 60. София 1967, 168.

³² Николов, Й. Папската политика в Сърбия в края на XII и началото на XIII в. – В: Годишник на Софийския университет. Философско – исторически факултет. Кн. 3 – История – Т. 60. София 1967, 191.

³³ Fine, J. The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest. Michigan 1994, 48.

³⁴ ЛИБИ III. София, 1965, 322.

³⁵ Златарски, В. История на българската държава през средните векове. Т. III. София, 2007, 179.

³⁶ ЛИБИ III. София, 1965, 352.

³⁷ Јовић, М. Србија и римокатоличка црква у средњем веку. Крушевац 1994, 48.

³⁸ Јовић, М. Србија и римокатоличка црква у средњем веку. Крушевац 1994, 48.

царска корона на Стефан Неманя от папа Хонорий III утвърдило международното положение на сръбската държава, така както направил и Калоян³⁹. Информация за контактите между папа Хонорий III и Стефан Неманя получаваме основно от посланието на хърватския летописец Тома Сплитски (1216 г.), в което става ясно, че Стефан Неманя изпраща посланици при папа Хонорий III, с молба да му изпрати кралската корона. В отговор на молбата му папата изпратил своя легат в Сърбия, който поставил кралската корона на сръбския владетел. Тези данни са леко допълнени от венецианската хроника на Дандоло. Според Борис Флоря, липсата на други данни за преговорите не позволява точно да се характеризират мотивите на курията за сключването на уния между Сърбия и Рим. Само най-общо може да се твърди, че укрепването на гръцките православни държави, очертани по това време на Балканите и Мала Азия, направило неотложна задачата Рим да привлече сръбския владетел в лагера на привържениците на Римската църква.⁴⁰

Събитията случващи се по натам в Сърбия по отношение на църковната политика са аналогични с тези в България и нейната църковна ориентация. От това следва, че както в България, така и в Сърбия сближението им с Рим е само формално и с политически цели.

Сближаването на Стефан Неманя с Рим се определя от политическата ситуация и когато тази ситуация се променя и Латинската империя отслабва, и коалицията, заплашваща Сърбия, се разпада, сръбският крал рязко променя политиката си, влизайки в отношения с основния противник както на Латинската империя, така и на папството в Близкия изток - Никейския император Теодор Ласкарис. След пътуването до Никея на брата на Стефан Неманя, Сава през 1219 г. е решено да се създаде автокефална архиепископия в Сърбия, начело със Сава. Подобна стъпка означава разрыв с Рим, тъй като признаването на авторитета на православния патриарх в Никея било равносилно на отричането на легитимността на авторитета на латинския патриарх в Константинопол, зависим от папата. Практическото изпълнение на решението, прието през 1219 г., е в ущърб на интересите на Латинската църква на територията на Сръбското кралство.⁴¹ Същата промяна на политиката, наблюдаваме в България при Йоан Асен II (1218 – 1241). Общото в политиката на папството към България и Сърбия било, че Рим желал да ги подчини за да разшири своята хегемония на Балканите, да ликвидира еретическите движения, които се наблюдавали и в двете държави. Сключването на уния на Калоян и Стефан II Неман с Рим било продиктувано от политически фактори и на практика самата уния не оказала никакво значително влияние върху догмите и култа на източната църква, а българската и сръбската църкви запазали своята самостоятелност и независимост от папството.

³⁹ Николов, Й. Папската политика в Сърбия в края на XII и началото на XIII в. – В: Годишник на Софийския университет. Философско – исторически факултет. Кн. 3 – История – Т. 60. София, 1967, 191.

⁴⁰ Флоря, Б. Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское Средневековье. Москва, 2007, 129-130.

⁴¹ Флоря, Б. Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское Средневековье. Москва, 2007, 130.

A BRIEF OVERVIEW OF THE UNIONS OF THE BULGARIAN AND SERBIAN STATES WITH THE ROMAN CATHOLIC CHURCH (1204-1219)

Ekaterina Angelova

The article aims to briefly examine the relations between Bulgaria and Serbia with the Roman Catholic Church in order to draw a parallel between how Rome acts towards the Serbs in comparison with the Bulgarian problems. It will be noted in the paper that the aim of the Roman Church was to expand the papal influence over the Balkan Peninsula and respectively over the Eastern Christian Church. It will be pointed out the difference in the policy of the Papacy towards Serbia and Bulgaria. The period, which considers the article briefly and concisely, with the most important moments is from 1204 to 1219.

Литература:

- Божилов, И. Преписка на българите с папа Иннокентий III. – В: *Държава и църква през XIII век*. С., 1999, Послеслов (106-129). [Bozhilov, I. Prepiska na balgarite s papa Inokentiy III. – V: *Dyrzhava i tsarkva prez XIII vek, S., 1999, Posleslov* (106-129)].
- Гюзелев, В. Папството и българите през средновековието. С., 2009. [Gyuzelev, V. Papstvoto i balgarite prez srednovekovieto. S., 2009].
- Данчева-Василева, А. България и Латинската империя (1204-1261). С., 1985. [Dancheva-Vasileva, A. Balgariya i Latinskata imperiay (1204-1261). S., 1985].
- Дринов, М. Исторически преглед на българската църква от самото ѝ начало до днес. Виена, 1869. [Drinov, M. Istoricheski pregled na balgarskata tsarkva ot samoto i nachalo do dnes. Viena, 1869].
- Златарски, В. История на българската държава през средните векове. Т. III. С., 2007 [Zlatarski, V. Istoriya na balgarskata durzhava prez srednite vekove. T. III. S., 2007].
- Николов, Й. Папската политика в Сърбия в края на XII и началото на XIII в. – В: *Годишник на Софийския университет. Философско – исторически факултет*. Кн. 3 – История – Т. 60. С., 1967, 163-191. [Nikolov, Y. Papskata politika v Sarbia v kraya na XII i nachaloto na XIII v. – V: *Godishnik na Sofiyskiya universitet. Filosofsko-istoricheski fakultet*. Кн. 3 – Istoriya – Т.60. S., 1967, 163-191].
- ЛИБИ III. София, 1965.

Engel, P. *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895–1526*. Tauris Publishers, 2001.

Fine, J. *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Michigan, 1994.

Флоря, Б. Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское Средневековье. М., 2007. [Floriya, B. *Issledovaniya po istorii Tserkvi. Drevnerusskoe i slaviyanskoe Srednevekovye*. М., 2007].

Јовић, М. Србија и римокатоличка црква у средњем веку. Крушевац, 1994.

Коматина, Ив. Црква и држава у Српским земљама од XI до XIII века. Белград, 2016.

Madgearu, A. *The Asanids: the political and military history of the second Bulgarian Empire (1185–1280)*. Leiden, 2017.

Ullmann, W. *A short history of the Papacy in the Middle Ages*. London, 2003.